

•  
ANALELE ȘTIINȚIFICE  
ALE  
UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA”  
DIN IAȘI  
(SERIE NOUĂ)

# ISTORIE

TOM LXXI  
2025

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

## COLEGIUL DE REDACȚIE:

Nelu Zugravu (Iași), Neculai Bolohan (Iași), Alexandru-Florin Platon (Iași), Petronel Zahariuc (Iași), Ștefan S. Gorovei (Iași), Maria Magdalena Székely (Iași), Cristian Ploscaru (Iași), Claudiu Topor (Iași), Gabriel Leanca (Iași), Gheorghe Iacob (Iași), Ovidiu Buruiană (Iași), Victor Spinei, membru al Academiei Române (Iași), Ioan Aurel Pop, președintele Academiei Române (Cluj-Napoca), Ovidiu Cristea (București), Rudolf Dinu (București), Antal Lukács (București), Ion Eremia (Chișinău), Ion Varta (Chișinău), Dennis Deletant (Londra), Carol Iancu (Montpellier), Hans-Christian Maner (Mainz).

## COMITETUL DE REDACȚIE:

Laurențiu Rădvan (redactor șef),  
Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Ionuț Nistor, Adrian-Bogdan Ceobanu,  
Adrian Vițalaru (secretar de redacție),  
Mihai-Bogdan Atanasiu (secretar de redacție).

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate în textele publicate revine în exclusivitate autorilor.

Manuscrisele, cărțile și revistele propuse pentru schimb,  
ca și orice corespondență se vor trimite redacției:

**Laurențiu Rădvan**

Facultatea de Istorie  
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași  
B-dul Carol I 11,  
700506, Iași, România  
Tel.: 40-(0)232-20.12.74  
e-mail: [radvan@uaic.ro](mailto:radvan@uaic.ro)

ISSN 1221-843X  
eISSN 2821-4617  
Printed in Romania

## CUPRINS

|                                                                                                                                                                                                       |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Andi Mihalache, <i>Seninul întortocheat al cerului: cromatică, istorie și cultură (I)</i>                                                                                                             | 7   |
| Daniel Mirea, <i>Datarea a patru documente din timpul lui Sigismund de Luxemburg și al lui Vlad Dracul</i> .....                                                                                      | 47  |
| Alexandru Simon, Petru Aron, Iancu de Hunedoara și Mehmed al II-lea în<br>ajunul bătăliei de la Belgrad: informații dintr-un „raport venețian de<br>sinteză” de la sfârșitul lunii aprilie 1456 ..... | 73  |
| Livia-Ioana Potop, <i>Instrumente notariale din Transilvania medievală:<br/>considerații privind păstrarea și transmiterea unor surse arhivistice mai<br/>puțin obișnuite</i> .....                   | 91  |
| Mihai Covaliu, <i>Între diplomație și primejdie. O misiune moldovenească la<br/>Veneția (1505-1506)</i> .....                                                                                         | 101 |
| Andrei Constantin Sălăvăstru, <i>Rebels for the faith: The Sorbonne’s seditious<br/>propaganda during the French Wars of Religion</i> .....                                                           | 113 |
| Gheorghe Lazăr, <i>Despre logofeții de taină ai Cancelariei Țării Românești.<br/>Studiu de caz: Iane Dâmboviceanu</i> .....                                                                           | 129 |
| Elena Bedreag, <i>Înrudiri, cheltuieli și alte „mărunțușuri” în câteva<br/>documente patrimoniale din veacul al XVIII-lea</i> .....                                                                   | 157 |
| Iulian Moga, <i>Saint Xenia’s Feigned Foolishness</i> .....                                                                                                                                           | 179 |
| Alexandru Gorea, <i>Focul din 1784 și reconfigurarea centrului puterii domnești<br/>la Iași</i> .....                                                                                                 | 191 |

\*\*\*

|                                                                                                                                                |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Laurențiu Rădvan, <i>Considerații cu privire la un plan rusesc al Focșanilor<br/>(1828)</i> .....                                              | 211 |
| Simion-Alexandru Gavriș, <i>Centralism și autonomie locală în legislația<br/>administrativă a guvernării Lascăr Catargiu (1871-1876)</i> ..... | 225 |
| Simion Câlția, <i>Reglementarea prețului pâinii în București (sfârșitul secolului<br/>al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)</i> .....    | 237 |
| Tamara Botez, <i>„Monarhia de rol” și portul popular ca formă de legitimare în<br/>România (sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX)</i> .....  | 259 |
| Ciprian-Lucrețius Suciu, Florin Marinescu, <i>Duhovnici români la Sfântul<br/>Munte Athos: superiorul Antipa Dinescu</i> .....                 | 275 |
| Claudiu-Lucian Topor, <i>România în vecinătatea războiului: chestiunea<br/>înarmărilor între 1914 și 1916</i> .....                            | 287 |
| Ana-Maria-Ioana Lupășteanu, <i>Război și propagandă în Bucovina austriacă.<br/>Misiunea lui Nathan Eidinger la București (1915)</i> .....      | 309 |

\*\*\*

|                                                                                                                                                                                                             |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Bianca Șendrea, <i>Structura mării proprietăți și agricultura din Transilvania după reforma agrară din 1921</i> .....                                                                                       | 319 |
| Ionel Doctoru, <i>Sediul Legației române de la Paris (1922-1930). Între aspirații și realitate</i> .....                                                                                                    | 333 |
| Bogdan-Alexandru Schipor, <i>Dragoș Cotlarciuc, an (almost) unknown expert on Baltic Region at the Romanian Ministry of Foreign Affairs, 1938-1939</i> .....                                                | 343 |
| Árpád Hornyák, <i>Depiction of Hungarians in 20<sup>th</sup> century Serbian history textbooks</i> .....                                                                                                    | 353 |
| Geanina-Ancuța Costăș, <i>Relații culturale româno-britanice: o analiză a programului de schimburi culturale (1963-1965)</i> .....                                                                          | 369 |
| Iana Balan, <i>Imperative politice, schimburi culturale și strategii universitare. Lectori ieșeni de limba română la Universitățile din Polonia în anii 1967-1989</i> .....                                 | 381 |
| Lucica Iorga, Lucian Leuștean, <i>Tribulații în cadrul lagărului socialist: întâlnirea de la Ialta (2 august 1971), cu România personaj principal în absența (un document și câteva considerații)</i> ..... | 409 |
| Victor Rizescu, <i>Marxism și naționalism, continuitate și ruptură. Două teme de sociologie istorică în patru etape ale istoriei românești</i> .....                                                        | 437 |

\*\*\*

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Recenzii și note bibliografice</i> .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | 449 |
| <p>Duane W. Roller, <i>Imperiul Mării Negre. Gloria și decăderea lumii lui Mitridate cel Mare</i>, trad. Sergiu-Adrian Adam, București, Editura Humanitas, 2025, 372 p. (Alex-Marian Cornea); Martyn Rady, <i>Habsburgii. Ambiția de a stăpâni lumea</i>, traducere din limba engleză de Lia Decei, prefată de Matei Cazacu, București, Editura Corint, 2023, 585 p. (Ana-Maria-Ioana Lupășteanu); Avram Iancu – un om între oameni. <i>Lucrările Conferinței Internaționale: Avram Iancu – 200 de ani de la naștere: omul, contemporanii, epoca</i>, Deva, 9-10 mai 2024, coord. Ioan Bolovan, Ioan Sebastian Bara, Cluj-Napoca, Editura Academiei Române, Centrul de Studii Transilvane, 2024, 713 p. (Constantin Ciobanu); Pierre-Antoine Dessaux: <i>Vermicelles et coquillettes. Histoire d'une industrie alimentaire française</i>, Tours, Presses Universitaires François-Rabelais, 2023, 308 p. (Simion Călția); Carmen-Sorina Rîjnoveanu (coord.), <i>The wars of independence, diplomacy and society. New perspectives and approaches on the Great Eastern Crisis 1875-1878. Războaiele de independență, diplomație și societate. Noi perspective și abordări privind Marea Criză Orientală 1875-1878</i>, București, Editura Militară, 2023, 284 p. (Maria Cerniș); <i>Relații politice și militare româno-otomane-turce 1878-1989: documente</i>, volumul I, 1878-1938 = <i>Romanian-Ottoman-Turkish Political and Military Relations 1878-1989: documents</i>, volume I, 1878-1938, coord. Carmen-Sorina Rîjnoveanu, responsabil de vol. Manuel Stănescu, București, Editura Militară, 2023, 559 p. (Andrei Grigoraș); Eduard Andrei, Laurențiu Vlad, <i>Două istorii ale participării României la Expoziția Universală de la New York (1939-1940)</i>, Târgoviște, Cetatea de scaun, 2024, 281 p. (Mădălin Anghel); Constantin Hlihor, <i>Cu mâinile altora: România și războaiele prin intermediari în Africa (1970-1985)</i>, București, Corint, 2025, 364 p. (Teodor-Petru Bărgăoanu).</p> |     |
| <i>Abrevieri</i> .....                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | 473 |

## Centralism și autonomie locală în legislația administrativă a guvernării Lascăr Catargiu (1871-1876)

**Abstract:** The political stability of the conservative government led by Lascăr Catargiu (1871-1876) allowed the introduction of several important reforms. The present text focuses on three administrative projects adopted during this period: The Maximum of Local Taxes Act (1871); the revision of the County Councils Act (1872); the revision of the Communal Act (1874). The analysis of these texts and of the speeches of Lascăr Catargiu – also head of the Interior Ministry, at the time – shows that the conservatives did not rigidly adhere to a program of centralization or local autonomy. The government preferred a pragmatic approach, dictated primarily by the principles of administrative efficiency and reduction of public spending.

**Keywords:** conservatism; centralization; local autonomy; local taxes; County Councils Act; Communal Act; political pragmatism.

Problema legislației administrative din a doua jumătate a secolului XIX (și, în particular, a centralizării) a fost abordată, pe larg sau tangențial, în lucrări ale unor specialiști în drept administrativ și/sau istoria administrației publice, dintre care trebuie amintiți Paul Negulescu<sup>1</sup>, Anibal Teodorescu<sup>2</sup>, Andrei Florin Sora<sup>3</sup> și, mai ales, Manuel Guțan<sup>4</sup>. Studiile punctuale, dedicate anumitor segmente cronologice și suprapunându-se unor contexte politice particulare sunt, însă, mult mai rare<sup>5</sup>. Este ceea ce mi-am propus să realizez în rândurile care urmează, sperând că demersul meu va fi util pentru înțelegerea istoriei administrației publice românești și, mai ales, a guvernării conservatoare din anii 1871-1876. În atenția

---

\* CS II dr., Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Iași, România; alexandru.gavris1@yahoo.fr

<sup>1</sup> Paul Negulescu, *Tratat de drept administrativ român. Organizarea administrativă a României*, București, 1903-1904, *passim*.

<sup>2</sup> Anibal Teodorescu, *Tratat de drept administrativ*, vol. II, București, 1935, p. 313-339.

<sup>3</sup> Andrei Florin Sora, *Servir l'état roumain. Le corps préfectoral, 1866-1940*, București, Editura Universității din București, 2011, p. 222-227.

<sup>4</sup> Manuel Guțan, *Istoria administrației publice locale în statul român modern*, București, All Beck, 2005, p. 70-235.

<sup>5</sup> Una dintre puținele contribuții de acest fel este cea a lui Iustin Eusebiu Gherman, *Organizare administrativă și autonomie locală în concepția lui Lascăr Catargiu. Modificarea legii consiliilor județene din 1883*, în Marius Balan, Gabriel Leanca (coordonatori), *Cultură juridică, stat și relații internaționale în epoca modernă. Omagiu profesorului Corneliu-Gabriel Bădărașu*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, p. 149-167.

mea au stat trei proiecte adoptate în perioada de referință: legea maximumului taxelor comunale (1871), modificarea legii consiliilor județene (1872) și modificarea legii comunale (1874).

Menținerea la putere, vreme de cinci ani, a aceluiși cabinet, susținută și de continuitatea Camerei Deputaților și a Senatului, a pus capăt așa-numitei „instabilități guvernamentale și parlamentare” și a facilitat procesul legislativ. Reorganizarea administrativă a fost – alături de problema căilor ferate ori legislația financiară – una dintre prioritățile guvernului Lascăr Catargiu, încă din primele luni ale funcționării sale. În prima sesiune parlamentară a noii guvernări, prim-ministrul (care preluase, conform unei practici des întâlnite în epocă, și conducerea ministerului de Interne) a înaintat un proiect de lege privitor la maximumul taxelor comunale. Principiile după care funcționa fiscalitatea la nivelul orașelor și al comunelor rurale fuseseră stabilite, inițial, prin articolele 71-72 ale legii comunale din 1864. Conform prevederilor acestora, „așezarea, schimbarea sau oborârea de contribuții comunale” aveau nevoie de aprobarea comitetelor permanente care funcționau la nivelul fiecărui județ<sup>6</sup> (și, în anumite cazuri, de sancțiunea domnească). Excepție făceau doar cele șapte orașe mai importante ale țării (București, Iași, Galați, Craiova, Brăila, Ploiești și Ismail), unde era necesar acordul Ministerului de Interne<sup>7</sup>. Dreptul de control al autorităților județene și tutela administrativă<sup>8</sup> nu avuseseră, totuși, efectul dorit: aplicarea legii dusesese – după opinia celei mai mari părți a clasei politice – la instituirea unui sistem împovărător de taxe locale.

Problema a intrat imediat după înlăturarea lui Alexandru Ioan Cuza în atenția noii puteri. Încă din mesajul de deschidere a Adunării Constituante, citit de Lascăr Catargiu, în numele locotenentei domnești, la 28 aprilie/10 mai 1866, se promitea reformarea modului prin care erau stabilite respectivele contribuții<sup>9</sup>. Articolul 110 al constituției din 1866 a modificat, pentru prima oară, modul de instituire a taxelor locale și județene, înăsprind controlul autorităților centrale. La ultimul alineat, el prevedea că: „Impozitele votate de consiliile județene și comunale trebuie să primească confirmarea puterii legiuitoare și întărirea domnului”<sup>10</sup>. Aplicarea sa a adus însă noi dificultăți: introducerea acordului

---

<sup>6</sup> Conform legii pentru înființarea consiliilor județene din 1864, comitetele permanente erau formate din câte trei membri aleși din rândul consilierilor județeni, de către colegii lor, și prezidate de prefecți. Ele aveau ca principală atribuție gestionarea „intereselor exclusiv locale” ale districtelor în perioada în care consiliile județene nu erau în sesiune (Ioan M. Bujoreanu, *Colecțiune de legiuirile României vechi și noi: câte s-au promulgat până la finele anului 1870*, vol. 1.2, București, 1873, p. 866-876).

<sup>7</sup> *Ibidem*, p. 882.

<sup>8</sup> Sistem în care autoritățile centrale au dreptul de a confirma deciziile „autorităților locale sau speciale” (Paul Negulescu, *op. cit.*, p. 131-132).

<sup>9</sup> Dimitrie A. Sturdza (ed.), *Domnia regelui Carol I, fapte-cuvântări-documente*, tomul I, 1866-1876, București, 1906, p. 158-159; Constantin I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre vamale și comerciale de la Regulamentul Organic și până în prezent. Relațiunile noastre comerciale cu Germania, Austro-Ungaria, Anglia, Franța, Italia și Rusia de la 1871 la 1902*, vol. I, partea I, București, 1904, p. 53.

<sup>10</sup> *Desbaterile Adunării Constituante din anul 1866 asupra Constituțiunei și legii electorale din România*, publicate din nou în edițiune oficială de Alexandru Pencovici, București, 1883, p. 305.

parlamentar a făcut ca validarea noilor taxe să întârzie foarte mult, perturbând administrația locală<sup>11</sup>. O reglementare mai precisă și mai pragmatică a rămas în seama unei legi speciale. Deși o inițiativă în acest sens a apărut, se pare, încă din timpul guvernării lui Dimitrie Ghica (1868-1870)<sup>12</sup>, ea nu a ajuns să fie pusă în practică decât în anul 1871.

Proiectul de lege a trecut fără prea mari dificultăți de Camera Deputaților, fiind adoptat cu 71 de voturi „pentru” și 8 „împotriva”. Față de versiunea prezentată plenului Adunării, a fost adoptat un singur amendament mai important, propus de conservatorii Alexandru Moruzi-Pecheanu și Manolache Costache Epureanu și de fracționiștii I. Agarici și I. Fătu: suprimarea unui articol (introdus de comitetul delegaților secțiunilor) prevăzând abrogarea taxelor „cari vor fi contrarii acestei legi”<sup>13</sup>. Mai complicat a fost traseul proiectului în Senat. În raportul comitetului delegaților secțiunilor, prezentat de fostul ministru al Justiției, Dimitrie Cariadgi, la 2/14 iulie, se cerea, astfel, respingerea sa, pe motiv că ar fi intrat în contradicție cu citatul articol 110 al constituției<sup>14</sup>. Deși Senatul a votat, în final, luarea în considerare a proiectului, urgența cu care trebuia dezbătută problema căilor ferate a făcut ca urmarea discuției să fie amânată pentru sesiunea de toamnă. Dezbaterile a fost reluate la 4/16 noiembrie, când „maturul corp” a adoptat proiectul, cu câteva mici amendamente și o majoritate de doar câteva voturi: 20 de senatori s-au pronunțat în favoarea sa, 12 „împotriva”, iar doi s-au abținut<sup>15</sup>. Proiectul modificat a fost supus aprobării Camerei, care l-a adoptat cu 82 de voturi „pentru” și doar 2 „împotriva”<sup>16</sup>.

Noua lege prevedea că taxele locale care nu depășeau o anumită valoare (stabilită prin același text legislativ) urmau să fie „aprobate de comitetul permanent respectiv și de Ministerul de Interne și sancționate prin ordonanță domnească, în urma unui aviz special al consiliului de miniștri”, eliminându-se, așadar, necesitatea votării lor de către Parlament. O excepție parțială se făcea, în plus, pentru taxele și contribuțiile propuse de consiliile comunale din București, Iași, Galați, Craiova, Brăila, Ploiești și Ismail, care nu aveau nevoie de aprobarea comitetului permanent, ci doar de cea a Ministerului de Interne, avizul consiliului de miniștri și sancțiunea domnească. Articolul II al legii stabilea că taxele „asupra

---

<sup>11</sup> După cum explica, în Parlament, Lascăr Catargiu: „(...) sunt mii de proiecte de lege pentru taxe cerute de comunele din țară, și pe cari Camerele n-au putut niciodată să le voteze pe toate. Din această cauză comunele stau într-o stare foarte mizerabilă, căci nu-și pot regula bugetele”. Desbaterile Senatului României (în continuare: DS), sesiunea extraordinară a anului 1871, ședința din 4/16 noiembrie 1871, p. 37.

<sup>12</sup> Conform afirmației de mai târziu a lui Lascăr Catargiu, propunerea de adoptare a unei legi a maximului taxelor comunale data „de când era d. Kogălniceanu ministru”. *MOF*, 5, 9/21 ianuarie 1873, ședința Adunării Deputaților din 20 decembrie 1872/1 ianuarie 1873, p. 25). Politicianul conservator nu se putea referi, desigur, decât la perioada 1868-1870.

<sup>13</sup> *Ibidem*, 142, 1/13 iulie 1871, ședința Adunării Deputaților din 25 iunie/7 iulie 1871, p. 768.

<sup>14</sup> *Ibidem*, 148, 8/20 iulie 1871, sumarul ședinței Senatului din 2/14 iulie 1871, p. 804.

<sup>15</sup> DS, sesiunea extraordinară a anului 1871, ședința din 4/16 noiembrie 1871, p. 37-42.

<sup>16</sup> *MOF*, 253, 14/26 noiembrie 1871, ședința Adunării Deputaților din 11/23 noiembrie 1871, p. 1310.

articolelor de consumațiune” care făceau obiectul legii nu puteau fi percepute „decât numai la momentul introducerii acelor articole în comuna unde ele sunt destinate pentru consumațiune” – prevedere necesară, după cum se explica în raportul delegaților secțiunilor Camerei, pentru „ca unele din comune să nu înțeleagă că sunt în drept a percepe taxele și asupra producțiunii”<sup>17</sup>. În același articol, erau enumerate 67 de taxe și contribuții aplicabile în comunele urbane și 16 aplicabile în comunele rurale, stabilindu-se și cuantumul maxim supus procedurii de aprobare stabilite prin articolul I. Pe listă figurau diverse mărfuri (vin, gaz, zahăr, cafea etc.), eliberarea actelor de naștere sau căsătorie, organizarea de baluri publice și reprezentatii de teatru, vânzarea sau sacrificarea animalelor și mai multe categorii de proprietăți imobiliare din mediul urban. În sfârșit, articolul III prevedea că mărirea taxelor peste cuantumul prevăzut de lege și înființarea unor taxe noi aveau nevoie de „aprobarea corpurilor legiuitoare”<sup>18</sup>.

Deși problematică din punct de vedere constituțional (după cum atrăsese atenția, în raportul său, comitetul delegaților secțiunilor Senatului), legea maximumului taxelor și contribuțiilor comunale era utilă din cel puțin două puncte de vedere. Ea înlătura în mare măsură greoaia, nepractica supraveghere parlamentară a taxelor locale, instituind un sistem de compromis între legea din 1864 și sistemul schițat prin constituție. În același timp, prin taxarea mărfurilor la intrarea în comune, legea le dădea autorităților locale posibilitatea de a-i feri pe producătorii din satele și orașele pe care le administrau atât de concurența autohtonă provenită din alte localități, cât și de cea străină, având, astfel, un anumit potențial protecționist<sup>19</sup>.

În aceeași sesiune parlamentară, la 3/15 februarie 1872, Camera Deputaților a luat în discuție un proiect de revizuire a legii consiliilor județene din 31 martie/12 aprilie 1864, pe care l-a aprobat a doua zi, după adoptarea unor mici modificări, cu 57 de voturi „pentru” și 18 „împotriva”<sup>20</sup>. La 22 februarie/5 martie, proiectul a fost luat în discuție de Senat. Comitetul delegaților secțiunilor a propus un singur amendament important – renunțarea la prevederea conform căreia directorii prefecturilor urmau să devină secretari ai comitetelor permanente<sup>21</sup>. În cele din urmă, legea a trecut fără modificări, în ședința de a doua zi (cu 32 de voturi „pentru”, 4 „împotriva” și 7 abțineri)<sup>22</sup>.

<sup>17</sup> *Ibidem*, 141, 29 iunie/11 iulie 1871, ședința Adunării Deputaților din 21 iunie/3 iulie 1871 (urmare), p. 757.

<sup>18</sup> Pentru textul legii și instrucțiunile pentru aplicarea ei transmise de Lascăr Catargiu prefectilor, vezi *ibidem*, 262, 25 noiembrie/7 decembrie 1871, p. 1351-1352.

<sup>19</sup> Constantin I. Băicoianu, *op. cit.*, vol. I, partea I, p. 53; Frederick Kellog, *Drumul României spre independență*, traducere de Laura Carmen Cuțitaru, ediție îngrijită și prefată de Victor Spinei, Iași, Institutul European, 2002, p. 140.

<sup>20</sup> *MOF*, 33, 12/24 februarie 1872, ședința Adunării Deputaților din 3/15 februarie 1872, p. 182-183; 34, 13/25 februarie 1872, aceeași, p. 188-190; ședința din 4/16 februarie 1872, p. 192; 35, 15/27 februarie, aceeași, p. 196-197.

<sup>21</sup> DS, sesiunea ordinară 1871-1872, ședința din 22 februarie/5 martie 1872, p. 484-486.

<sup>22</sup> *Ibidem*, ședința din 23 februarie/6 martie 1872, p. 501.

Modificarea legii consiliilor județene a însemnat, în primul rând, schimbarea manierei de alegere a membrilor și președinților lor. În locul colegiului electoral unic prevăzut de legea din 1864 pentru desemnarea celor dintâi<sup>23</sup>, au fost instituite patru colegii, în conformitate cu sistemul folosit la alegerea deputaților, iar numărul consilierilor a fost fixat la 12 (câte trei de fiecare colegiu). Organizarea de alegeri parțiale odată la doi ani, pentru reînnoirea a jumătate dintre membrii consiliilor, era înlocuită prin realegerea tuturor consilierilor din patru în patru ani. Decretul domnesc din 4/16 septembrie 1864, conform căruia președintele consiliului județean era desemnat de guvern „din cei trei consilieri cari au întrunit cele mai multe voturi la alegere”<sup>24</sup>, era abrogat, revenindu-se la sistemul inițial, prin care președintele era ales de membrii consiliului.

Modul de funcționare a comitetelor permanente și relația lor cu puterea centrală au fost, de asemenea, reformate. Directorii prefecturilor urmau, astfel, să îndeplinească și funcția de secretari ai comitetelor. Guvernul primea dreptul de a dizolva comitetele permanente fără a mai fi obligat să dizolve consiliile județene în ansamblul lor, evitând astfel, după cum explica Lascăr Catargiu în expunerea de motive a legii, să convoace colegiile electorale de fiecare dată când era nemulțumit de activitatea comitetelor<sup>25</sup>. În sfârșit, comitetele permanente nu mai erau conduse, ca până atunci, de prefecți, ci de președinți numiți de domn, la propunerea ministrului de Interne, dintre cei trei membri ai lor. Prefectul rămânea reprezentant al guvernului pe lângă consiliu și comitet și executant al deciziilor lor. Este important de amintit că în regulamentul de aplicare a legii au fost specificate pentru prima dată (după cum a observat istoricul Andrei Florin Sora) regulile de funcționare ale cancelariei prefecturii<sup>26</sup>.

Nu există un acord între specialiștii în istoria administrației publice privind caracterul reformei consiliilor județene din 1872. Manuel Guțan a considerat, spre exemplu, că ea conținea „elemente de deschidere spre descentralizare”<sup>27</sup>, pe când Andrei Florin Sora a văzut-o ca pe o accentuare a centralizării administrative<sup>28</sup>. În opinia mea, concluzia celui dintâi autor menționat este mai aproape de adevăr: alegerea președintelui consiliului județean, în locul numirii sale de către guvern, și

<sup>23</sup> Pentru vechea lege, vezi Ioan M. Bujoreanu, *op. cit.*, vol. 1.2, p. 866-876.

<sup>24</sup> *Ibidem*, p. 876.

<sup>25</sup> ANIC, fond Ministerul de Interne – Diviziunea Administrativă, dosar 229/1871, f. 11v.

<sup>26</sup> Vezi modificările în *MOF*, 73, 31 martie/12 aprilie 1872, p. 459. Vezi, de asemenea, circulara lui Lascăr Catargiu către prefecți, conținând explicații privind noile prevederi (*ibidem*, 74, 1/13 aprilie 1872, p. 467-468, și regulamentul de aplicare a legii (*ibidem*, 75, 2/14 aprilie 1872, p. 473). Pentru textul integral al legii revizuite, vezi Ioan M. Bujoreanu, *Appendice la colecțiunea de legiurile României vechi și noi câte s-au promulgat de la 1 ianuarie anul 1871 până la 1 ianuarie 1875 și în continuare*, vol. 2.1, F, *Legiuri administrative județane și comunale*, București, 1875, p. 41-50. Pentru comentarii asupra acestei reforme, vezi Paul Negulescu, *op. cit.*, p. 191; Anibal Teodorescu, *op. cit.*, p. 325-326; Paraschiva Căncea, Mircea Iosa, Apostol Stan (coord.), *Istoria parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918*, București, 1983 (în continuare: *Istoria parlamentului...*), p. 215-217; Manuel Guțan, *op. cit.*, p. 153-156; Andrei Florin Sora, *op. cit.*, p. 225-226.

<sup>27</sup> Manuel Guțan, *op. cit.*, p. 155.

<sup>28</sup> Andrei Florin Sora, *op. cit.*, p. 226.

separarea funcției de prefect de aceea de președinte al comitetului permanent nu au putut fi acte de natură să crească influența puterii centrale asupra administrării județelor. Singura prevedere importantă a legii care a tins să accentueze centralizarea a fost numirea directorilor de prefecturi ca secretari ai comitetelor permanente, care a avut, probabil, la bază, pe lângă dorința guvernului de a face economii<sup>29</sup>, și reticența reprezentanților puterii executive de a le lăsa comitetelor o prea mare libertate de mișcare. Mai trebuie spus că guvernarea liberală din 1876-1888 a făcut încă un pas în direcția descentralizării la nivel districtual: prin legea din 1883, președinții comitetelor permanente, instituți de conservatori, au luat locul prefecților ca executanți ai deciziilor comitetelor și consiliilor județene<sup>30</sup>.

Cea mai importantă măsură privitoare la administrația locală adoptată în timpul guvernării Lascăr Catargiu – prin conținut și impact politic, dacă nu prin rezistența sa în timp – a rămas însă modificarea legii comunale din 1864<sup>31</sup>. Ideea avea o istorie lungă: chiar în anul următor adopției ei (1865), generalul Ioan Emanoil Florescu propusese un proiect de lege prin care se încerca limitarea fărâmițării administrative rezultate din instituirea unor comune de foarte mici dimensiuni. Prin proiectul propus de general, numărul minim de familii necesar pentru înființarea unei comune rurale era mărit de la 100 la 300, iar pentru comunele urbane era stabilită o limită inferioară de 600 de familii. După lovitura de stat din 11/23 februarie 1866, Ion Ghica depusese, în calitate de ministru de Interne, un proiect care limita tutela administrativă exercitată de autoritățile superioare asupra comunelor. Și mai departe mersese proiectul depus, din inițiativă parlamentară, în anul 1871, prin care aprobarea autorităților superioare pentru actele comunelor urbane era înlăturată complet<sup>32</sup>. Trebuie precizat, în fine, că însuși Mihail Kogălniceanu, ministrul care patronase, în 1864, adoptarea legii comunale, a elaborat, în perioada în care a revenit la conducerea Ministerului de Interne (1868-1870), un proiect de modificare a acesteia<sup>33</sup>.

Proiectul din 1874 a intrat în dezbaterile Camerei Deputaților la 24 ianuarie/5 februarie, după un lung și anevoios proces de negociere. Un prim proiect, anunțat prin mesajul tronului la deschiderea primei sesiuni a corpurilor legiuitoare din timpul guvernării Catargiu (mai 1871) și care era deja depus în octombrie 1872 (după cum rezultă dintr-un referat al prim-ministrului către consiliul de miniștri)<sup>34</sup>, a fost retras din dezbatere<sup>35</sup>. Apoi, delegații secțiunilor Adunării au organizat o serie de întruniri în casa fostului ministru Gheorghe Manu – care avea, în final, să fie desemnat raportor al proiectului – în cadrul cărora au

<sup>29</sup> După cum afirma și Lascăr Catargiu în circulara deja amintită.

<sup>30</sup> Paul Negulescu, *op. cit.*, p. 191; Andrei Florin Sora, *op. cit.*, p. 227.

<sup>31</sup> Textul legii la Ioan M. Bujoreanu, *Collecțiune...*, vol. 1.2, p. 877-887.

<sup>32</sup> Paul Negulescu, *op. cit.*, p. 249-250.

<sup>33</sup> După cum se afirma în raportul comitetului delegaților secțiunilor asupra proiectului din 1874 (MOF, 23, 29 ianuarie/10 februarie 1874, ședința Adunării Deputaților din 24 ianuarie/5 februarie 1874, p. 133).

<sup>34</sup> *Ibidem*, 111, 25 mai/6 iunie 1871, p. 597; 228, 13/25 octombrie 1872, p. 1267.

<sup>35</sup> Paul Negulescu, *op. cit.*, p. 250.

lucrat la modificarea sa, împreună cu Lascăr Catargiu<sup>36</sup>. Totuși, ministrul de Interne și deputații nu au putut ajunge la un acord asupra tuturor punctelor de divergență: în final, Camera a luat în dezbateră două propuneri legislative – una a guvernului și cealaltă a comitetului delegaților secțiunilor (format din Gheorghe Manu, George Brătianu, C. Aninoșanu, Panait Filittis, Leon Ghica, Mihail Kogălniceanu, Gheorghe Grigore Cantacuzino și, după numirea celui din urmă ca ministru al Lucrărilor Publice, Ștefan Greceanu)<sup>37</sup>.

Între cele două proiecte existau câteva diferențe importante. În ceea ce privește numărul de locuitori necesari pentru înființarea unei comune, ministrul de Interne și comitetul erau de acord că limita minimă stabilită prin legea din 1864 (100 de familii sau 500 de persoane) trebuia modificată. Dacă însă guvernul propusese ca viitoarele comune să includă cel puțin 1.000 de familii fiecare, delegații redusese numărul lor la 500. Drepturile de alegător pentru consiliile comunale au fost stabilite de guvern pe baza unui sistem destul de complicat. Pentru comunele rurale era menținut colegiul instituit în 1864 (electori fiind cei care plăteau minimum 18 lei noi către stat, în impozite directe, echivalentul aproape exact al celor 48 de lei vechi prevăzuți de legea în vigoare). În schimb, a treia parte dintre consilieri avea să fie aleasă de proprietarii care plăteau un impozit funciar de minimum 180 de lei, pentru imobile situate în comunele în care avea loc alegerea, sau, în lipsa unor cetățeni care să îndeplinească această condiție, de cei care plăteau cele mai mari impozite. Proiectul comitetului delegaților avea prevederi asemănătoare, dar censul minim cerut de la „marii proprietari” comunali era redus de la 180 la 120 de lei. Colegiul urban, format din toți contribuabilii care plăteau impozite de minimum 80 de lei vechi (în orașele cu 3.000-15.000 de locuitori) sau 110 lei vechi (în cele de peste 15.000 de locuitori), ori dețineau o patentă de negustor sau meșteșugar „până la a cincea clasă inclusiv”, era înlocuit de guvern printr-un sistem în care alegătorii erau împărțiți în colegii formate pe criterii de avere, iar orașele erau clasificate nu doar în funcție de mărime, ci și de statut. În așezările urbane care nu erau reședințe de județ se instituiau, astfel, două colegii: colegiul I era format din cei care plăteau impozite de minimum 40 de lei, iar colegiul II – din cei care plăteau impozite de cel puțin 30 de lei. În reședințele de județ, corpul electoral urma să fie împărțit tot în două colegii: primul avea să fie compus din alegători care plăteau impozite de cel puțin 60 de lei „pentru imobile situate în comuna respectivă”, iar cel de-al doilea – din plătitori de impozite directe „de orice natură” de minimum 40 de lei. În cele șapte orașe mari (București, Iași, Craiova, Galați, Brăila, Botoșani și Ploiești) erau instituite trei colegii, cu următoarele limite de cens: 200 de lei pentru colegiul I, 80 de lei pentru colegiul II și 40 de lei pentru colegiul III. Comitetul delegaților propunea un sistem mai

<sup>36</sup> După relatarea de mai târziu a prim-ministrului (*MOF*, 39, 20 februarie/3 martie 1876, ședința Adunării Deputaților din 7/19 februarie 1876, p. 1013).

<sup>37</sup> *MOF*, 23, 29 ianuarie/10 februarie 1874, ședința Adunării Deputaților din 24 ianuarie/5 februarie 1874, p. 133-138; 33, 10/22 februarie 1874, ședința Adunării Deputaților din 30 ianuarie/11 februarie 1874, p. 197.

simplu și mai puțin restrictiv: trei colegii pentru toate comunele urbane. Limitele de cens erau: pentru colegiul I – 120 de lei, pentru colegiul II – 50 de lei, iar pentru colegiul III – contribuția minimă, formată din impozitul personal și cel pentru șosele. Comitetul a respins, pe de altă parte, în unanimitate, propunerea din proiectul guvernului prin care „străinii de rit creștin” din porturile dunărene puteau fi „alegători și eligibili”, dacă ar fi fost domiciliați în respectivele orașe vreme de cel puțin cinci ani și ar fi renunțat „la orice protecție străină în ce privește esercițiul funcțiunii lor”<sup>38</sup>. Nici varianta de compromis propusă de Leon Ghica, unul dintre membrii comitetului, prin care „străinii creștini, proprietari de imobile” aveau să poată alege comisii „de trei sau cinci membri”, care să ia parte la dezbaterile consiliilor comunale privind lucrări edilitare, nu fusese acceptată de majoritatea colegilor săi.

Guvernul și comitetul delegaților au căzut de acord în ceea ce privea schimbarea modului de selectare a primarilor. Legea din 1864 prevedea desemnarea acestora, în comunele rurale, de către sătenii cu drepturi de alegător și confirmarea lor de către prefecți. Ediliile orașelor erau numiți de domn „dintre acei trei consilieri cari vor fi întrunit voturi mai multe la alegeri”. În proiectul său, Lascăr Catargiu cerea ca toți primarii să fie numiți, fie de domn, la recomandarea ministrului de Interne (în orașe), fie de ministrul de Interne, la recomandarea prefectului și după avizul comitetului permanent (în comunele rurale). Autoritățile centrale urmau să îi poată desemna dintre toți alegătorii comunali. Majoritatea delegaților a acceptat principiul numirii primarilor de către guvern, cerând însă ca ei să fie selectați dintre consilierii aleși. În fine, proiectul comitetului prevedea instituirea unui comitet comunal, cu atribuții executive, ales de consiliu și prezidat de primar.

Dezbaterea proiectului de către Adunarea Deputaților a durat două săptămâni, iar rezultatul a fost un compromis între versiunea guvernului și cea a comitetului delegaților<sup>39</sup>. Cel dintâi a avut câștig de cauză în ceea ce privea problema comitetului comunal (a cărui eliminare din textul final a obținut-o)<sup>40</sup>, precum și în probleme de mai mică importanță: durata mandatelor consilierilor comunali sau procedura de formare a noilor circumscripții comunale<sup>41</sup>. În ceea ce privea configurarea colegiilor pentru alegerea consilierilor, Camera a adoptat un amendament al lui Ștefan Greceanu, asemănător cu varianta propusă de Lascăr

---

<sup>38</sup> Străinii fuseseră eligibili ca membri ai eforiilor orașelor Moldovei (predecesoarele consiliilor comunale) în perioada regulamentară, în condiții asemănătoare celor prevăzute în proiectul guvernului (*Regulamentul Organic al Moldovei*, ediție integrală realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădăraș, cu sprijinul lui Corneliu Istrati, Iași, Editura Junimea, 2004, p. 425-426).

<sup>39</sup> După cum sublinia, în ultima zi de dezbateri, ministrul Justiției, Alexandru Lahovary (*MOF*, 40, 19 februarie/3 martie 1874, ședința Adunării Deputaților din 7/19 februarie 1874, p. 249).

<sup>40</sup> *Ibidem*, 33, 10/22 februarie 1874, ședința Adunării Deputaților din 29 ianuarie/10 februarie 1874 (urmăre), p. 196.

<sup>41</sup> *Ibidem*, 36, 14/26 februarie 1874, ședința Adunării Deputaților din 31 ianuarie/12 februarie 1874 (urmăre), p. 220; 40, 19 februarie/3 martie 1874, ședința Adunării Deputaților din 7/19 februarie 1874, urmăre, p. 251).

Catargiu și asumat de guvern<sup>42</sup>. Comitetul delegaților și-a impus, în schimb, opiniile în ceea ce privea numărul minim de familii necesar pentru înființarea comunelor<sup>43</sup>, neacceptarea străinilor „de rit creștin” ca electori și aleși în orașele de la Dunăre<sup>44</sup>, modul în care urmau să fie desemnați primarii<sup>45</sup> și cuantumul salariilor edililor și consilierilor comunali<sup>46</sup>. Legea a trecut, în cele din urmă, de Cameră (cu 59 de voturi „pentru”, 32 „împotriva” și o abținere) la 7/19 februarie 1874<sup>47</sup>. Senatul a făcut câteva modificări în textul legii – cele mai notabile fiind clarificarea modului de reprezentare a proprietarilor din colegiul I rural și impunerea validării de către Parlament a împrumuturilor făcute de comune, în cazul în care ele ar fi depășit un plafon stabilit în funcție de statutul fiecărei unități administrative (comună rurală, comună urbană neavând statut de reședință de județ, comună urbană reședință de județ, oraș mare)<sup>48</sup>. Proiectul modificat a fost aprobat de Adunare cu 53 de voturi „pentru” și 28 „împotriva”<sup>49</sup>.

Varianța finală a legii a fost promulgată la 5/17 aprilie 1874<sup>50</sup>. Prin articolul 4, numărul minim de contribuabili<sup>51</sup> necesar pentru formarea unei comune era stabilit la 500, putând fi totuși admise excepții pentru diverse „împrejurări locale” (depărtarea prea mare a satelor unul de altul ori raritatea populației). Articolul 21 detalia principalele modificări aduse prevederilor electorale. În mediul rural urmau să funcționeze astfel două colegii: cel dintâi era format din cei care plăteau un impozit funciar de minimum 120 de lei „pentru proprietăți situate în aceeași comună”. La acest colegiu, drepturile electorale puteau fi exercitate și prin intermediul unor delegați. În cazul în care colegiul era format doar din trei

<sup>42</sup> *Ibidem*, 33, 10/22 februarie 1874, ședința Adunării Deputaților din 30 ianuarie/11 februarie 1874, p. 199; 34, 12/24 februarie 1874, aceeași, p. 204; 36, 14/26 februarie 1874, ședința Adunării Deputaților din 31 ianuarie/12 februarie 1874 (urmare), p. 218.

<sup>43</sup> *Ibidem*, 33, 10/22 februarie 1874, ședința Adunării Deputaților din 29 ianuarie/10 februarie (urmare), p. 194.

<sup>44</sup> Propunerea a fost susținută cu foarte puțină convingere de miniștrii Lascăr Catargiu, Vasile Boerescu și Alexandru Lahovary. Cel din urmă a declarat chiar că „ministerul vine chiar el și abandona modificarea propusă, fără chiar s-o mai apere, lăsând-o cu totul la aprecierea Camerei” (*ibidem*, ședința Adunării Deputaților din 30 ianuarie/11 februarie 1874, p. 197-199). Nici amendamentul lui Grigore Ventura, prin care străinilor li s-ar fi acordat doar posibilitatea de a deveni consilieri municipali în aceleași orașe, nu a fost acceptat de deputați (*ibidem*, 36, 14/26 februarie 1874, ședința Adunării Deputaților din 1/13 februarie 1874, p. 221).

<sup>45</sup> *Ibidem*, 38, 16/28 februarie 1874, ședința Adunării Deputaților din 6/18 februarie 1874, p. 235.

<sup>46</sup> Versiunea comitetului, adoptată în cele din urmă de Cameră, prevedea acordarea unor lefuri mai mici decât cele din proiectul guvernului (*ibidem*, p. 237; 39, 17 februarie/1 martie 1874, aceeași, p. 243-244).

<sup>47</sup> *Ibidem*, 40, 19 februarie/3 martie 1874, ședința Adunării Deputaților din 7/19 februarie 1874 (urmare), p. 251.

<sup>48</sup> Proiectul astfel modificat a fost adoptat cu 40 de voturi contra 11 (DS, sesiunea ordinară 1873-1874, ședința din 1/13 martie 1874, p. 421-431).

<sup>49</sup> *MOF*, 69, 24 martie/5 aprilie 1874, ședința Adunării Deputaților din 13/25 martie 1874, p. 459.

<sup>50</sup> *Ibidem*, 79, 9/21 aprilie 1874, p. 531-533.

<sup>51</sup> Termenul „familii” fusese înlocuit în textul legii prin acela de „contribuabili” în urma adoptării de către Cameră a unui amendament în acest sens, depus de C. Aninoșanu (*ibidem*, 33, 10/22 februarie 1874, ședința Adunării Deputaților din 29 ianuarie/10 februarie 1874, urmare, p. 194).

alegători, ei erau membri de drept ai consiliului comunal, în cadrul căruia puteau fi reprezentați, de asemenea, prin delegați. Dacă în comună existau mai puțin de trei proprietari care să plătească impozitul minim de 120 de lei, restul consilierilor colegiului I urmau să fie aleși de electorii colegiului II. Cum în localitățile cu până la 5.000 de locuitori consiliul comunal era format din nouă reprezentanți (conform art. 17 al legii), rezulta că proprietarii mai bogați aveau să controleze a treia parte din consiliu. Pentru dobândirea dreptului de alegător în cadrul colegiului II, erau, în schimb, suficiente plata impozitului personal și a contribuției pentru șosele și domicilierea vreme de cel puțin doi ani în comuna în care avea loc scrutinul. Se mențineau, astfel, condițiile de cens prevăzute în vechea lege pentru colegiul unic rural<sup>52</sup>, fiind înăsprite cele privind reședința (în 1864, legiuitorul prevăzuse o perioadă de domiciliere de doar șase luni). Tot două colegii erau prevăzute pentru comunele urbane care nu erau reședințe de județ: primul era format din cei care plăteau un impozit funciar de minimum 60 de lei, apartenența la cel de-al doilea fiind condiționată de plata acelorași impozite ca în cazul comunelor rurale. Reședințele de județ își alegeau consilierii în cadrul a trei colegii, alcătuite din plătitorii unor impozite funciare de 120 de lei (pentru colegiul I), 60 de lei (pentru colegiul II) și ai impozitului personal și contribuției pentru șosele (colegiul III). În sfârșit, în cele șapte mari orașe prevăzute în proiectul guvernului, la care se adăuga și Ismailul, erau înființate patru colegii: primele trei erau formate din cei care plăteau impozite funciare de 200, 100 și, respectiv, 60 de lei, iar cel de-al patrulea – din toți cei care plăteau impozitul personal și contribuția pentru șosele. Fiecare colegiu desemna un număr egal de consilieri; când numărul lor avea să fie „nedivizibil exact”, cele mai numeroase colegii urmau să aleagă câte un consilier în plus.

Articolul 31 prevedea convocarea tuturor colegiilor electorale odată la patru ani, fiind eliminată astfel reînnoirea parțială a consiliilor la jumătatea existenței lor, prevăzută în legea din 1864. Prin același articol, era clarificată problema duratei mandatelor consiliilor alese în urma dizolvărilor, asupra căreia apăruseră interpretări diferite în 1868 și 1872<sup>53</sup>. Se stabilea, astfel, ca ele să „împlinească termenul” consiliilor dizolvate, în afara cazului în care scrutinul avea loc în ultima jumătate de an dinaintea termenului alegerilor locale generale: în această eventualitate, consiliul ales „pentru înlocuirea celui dizolvat” avea să „rămână în funcțiune patru ani, plus acele șase luni”. Erau prevăzute, de asemenea, sancțiuni mai aspre pentru consilierii absenteiști: dacă vechea lege stipula că ei aveau să primească amenzi al căror quantum urma să fie stabilit prin regulamentele

---

<sup>52</sup> Contribuția personală era stabilită la 36 de lei, iar impozitul pentru șosele – la 12 lei, având, așadar, împreună, exact valoarea fixată în 1864 pentru dobândirea drepturilor electorale (Ioan M. Bujoreanu, *Collecțiune...*, vol. 1.3, p. 1241; 1249). În 1874, legiuitorul a preferat să enumere taxele a căror plată condiționa înscrierea în listele de alegători în loc să fixeze o sumă exactă, luând probabil în calcul eventuale mărimi ale respectivelor contribuții.

<sup>53</sup> În 1868, toate consiliile comunale fuseseră realese, pe când în 1872 consiliile dizolvate și realese între timp își continuaseră funcționarea (*MOF*, 228, 13/25 octombrie 1872, p. 1267).

de ordine și serviciu interior ale consiliilor comunale, articolul 68 al legii modificate prevedea, în plus, destituirea celor care lipseau „fără motiv legitim” de la trei ședințe consecutive ale unei sesiuni ordinare.

Legiuitorul din 1874 a fost mai puțin intransigent decât cel din 1864 în privința tutelei administrative, permițându-le consiliilor comunale să încheie acte de vânzare ori cumpărare, schimburi de bunuri imobiliare „sau de drepturi ale comunei” a căror valoare nu depășea 3.000 de lei fără aprobarea comitetului permanent sau a Ministerului de Interne (art. 76). Pe de altă parte, el a generalizat numirea primarilor de către guvern, atât în comunele urbane cât și în cele rurale, din rândul tuturor consilierilor aleși (art. 82). O concesie făcută principiului descentralizării a fost permisiunea acordată primarilor comunelor urbane să își aleagă singuri ajutoarele dintre membrii consiliilor; excepție făceau doar cele opt orașe mari, în care numirea ajutoarelor era de competența puterii executive (art. 83). Se renunța, astfel, la sistemul instituit în 1864, prin care toate ajutoarele de primar erau desemnate de guvern. Prin articolul 87, primarii erau însărcinați și cu numirea și revocarea funcționarilor comunei (în conformitate cu vechea lege, secretarii și copiiștii primăriilor erau numiți și revocați de consiliile comunale, cu aprobarea comitetelor permanente).

Modificarea legii comunale din 1874 a fost o încercare de a reforma administrația locală într-un sens pragmatic și elitist. Stabilirea unui nou prag minim pentru formarea comunelor rurale a avut ca efect reducerea semnificativă a numărului lor. Trasarea noilor circumscripții s-a făcut în urma adoptării unei legi speciale, promulgate la 4/16 iulie 1875<sup>54</sup>. După estimarea ministrului de Interne, din 3.000 de comune existente înainte de reformă au rămas doar 1.400<sup>55</sup> – fapt care a avut drept consecință reducerea cheltuielilor publice și le-a dat, în principiu, autorităților o bază mai largă pentru recrutarea unor funcționari comunali competenți. Nu în ultimul rând, Lascăr Catargiu a reușit să își atingă parțial obiectivul de simplificare a administrației urmărit prin proiectul de reorganizare retras în 1871. Sistemul electoral instituit prin legea din 1874 a fost mai complex și, în același timp, mai „aristocratic” față de cel stabilit în urmă cu 10 ani. Totodată, modul de alegere a consilierilor a devenit mai asemănător cu cele folosite pentru alegerea Parlamentului și a consiliilor județene, realizându-se astfel o anumită armonizare a manierei în care erau desemnați reprezentanții centrali și locali. Organizarea scrutinelor a căpătat o formă mai simplă și mai clară, prin eliminarea reînnoirilor parțiale și prin clarificarea regulilor de urmat în cazul dizolvării consiliilor. În ceea ce privea relația autorităților locale cu guvernul, legea din 1874 a adus o anumită relaxare a tutelei administrative, care s-a făcut simțită mai mult în cazul consiliilor cu venituri și cheltuieli mici din mediul rural și mai puțin în orașe (suma de 3.000 de lei fiind de-a dreptul ne semnificativă pentru bugetul celor mai

<sup>54</sup> *Ibidem*, 163, 26 iulie/7 august 1875, p. 3677-3700. Vezi și circulara lui Lascăr Catargiu privind aplicarea legii, în *ibidem*, 168, 1/13 august 1875, p. 3834.

<sup>55</sup> *Ibidem*, 270, 6/18 decembrie 1875, ședința Adunării Deputaților din 2/14 decembrie 1875, p. 6445.

importante localități urbane)<sup>56</sup>. Legiuitorul a generalizat, în schimb, sistemul numirii primarilor, stipulând, în același timp, desemnarea celor din orașe dintre toți consilierii comunali (și nu doar „dintre acei trei consilieri cari vor fi întrunit voturi mai multe la alegeri”, după cum prevedea legea din 1864) și dându-le acestor primari numiți atribuția selectării funcționarilor din comune. Importanta și atât de complicata, din punct de vedere politic, reformă comunală introdusă de conservatori a fost, oricum, mai degrabă efemeră: cele mai importante prevederi ale legii din 1874 au fost abrogate după înlăturarea de la putere a guvernului condus de Lascăr Catargiu, prin legile din 1876 și 1882<sup>57</sup>.

Legislația administrativă a guvernării conservatoare din 1871-1876 nu poate fi încadrată în mod rigid în categoria „centralismului” sau în cea a „descentralizării” fără a neglija atât conținutul, cât și contextul adoptării ei. Eliminarea controlului parlamentar asupra unor taxe locale, libertatea parțială a tranzacțiilor operate de comune, alegerea președinților consiliilor județene sau separarea funcției de prefect de aceea de președinte al comitetului permanent au încurajat autonomia instituțiilor locale și județene, pe când generalizarea numirii primarilor sau desemnarea de către cei din urmă a funcționarilor locali au avut un efect diametral opus. Situația poate fi explicată prin faptul că problema centralizării ori descentralizării administrative în sine nu a stat în atenția factorilor de decizie ai guvernării conservatoare. Atât cu ocazia dezbaterii celor trei legi analizate în rândurile de mai sus, cât și cu alte prilejuri, inițiatorul lor, prim-ministrul Lascăr Catargiu, a insistat asupra eficienței administrative și a economiei – esențială într-o perioadă de cheltuieli publice mari și deficite bugetare aproape endemice – raporturile dintre autoritățile centrale și cele locale rămânând în plan secund. Mult timp și putere de persuasiune au fost, de asemenea, consumate de membrii guvernului și ai majorității parlamentare pentru a justifica noile și complexe reguli de alegere a consilierilor comunali. Rezultate ale unor necesități practice și, în cazul legii comunale, ale unor negocieri politice tensionate, reformele conservatoare nu au pus sub semnul întrebării modelul administrativ dominant. Nici profilul ministrului de Interne, puțin interesat de dezbateri principiale, și nici contextul imediat, dominat de probleme precum căile ferate, echilibrarea bugetului, credibilitatea externă a principatului sau înființarea creditului funciar – nu au predispus guvernul Lascăr Catargiu la rediscutarea sa.

---

<sup>56</sup> Paul Negulescu, *op. cit.*, p. 250.

<sup>57</sup> Pentru legea din 1874, vezi și *ibidem*, p. 250-251; *Istoria parlamentului...*, p. 217-219. O analiză detaliată a întregii legislații comunale din perioada domniei lui Carol I se găsește la Manuel Guțan, *op. cit.*, p. 162-188.

## ABREVIERI

|                  |                                                                                                                 |
|------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>AARMSI</i>    | = Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice                                                        |
| <i>AARMSL</i>    | = Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Literare                                                        |
| <i>AARPAD</i>    | = „Analele Academiei Române”, seria II, București, 1879-1916                                                    |
| <i>AA.SS.</i>    | = <i>Acta Sanctorum</i> , ed. Bollandisti, III <sup>a</sup> ediție, Parigi 1863-1870                            |
| <i>AB</i>        | = Arhivele Basarabiei                                                                                           |
| <i>ACNSAS</i>    | = Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității                                          |
| <i>AE</i>        | = L'Année Epigraphique, Paris                                                                                   |
| <i>AIR</i>       | = Arhiva Istorică a României                                                                                    |
| <i>AIAC</i>      | = Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj                                                            |
| <i>AIIAI</i>     | = Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași                                           |
| <i>AIIC</i>      | = Anuarul Institutului de Istorie Cluj                                                                          |
| <i>AIINC</i>     | = Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj                                                               |
| <i>AIIX</i>      | = Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Iași                                                         |
| <i>ALIL</i>      | = Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară, Iași                                                              |
| <i>ALMA</i>      | = <i>Archivum Latinitatis Medii Aevi</i> . Genève.                                                              |
| <i>AM</i>        | = Arheologia Moldovei, Iași                                                                                     |
| <i>AMAE</i>      | = Arhiva Ministerului Afacerilor Externe                                                                        |
| <i>AmAnthr</i>   | = American Anthropologist, New Series, Published by Wiley on behalf of the American Anthropological Association |
| <i>AMM</i>       | = Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui                                                                           |
| <i>AMMB</i>      | = Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași                                                                |
| <i>AMN</i>       | = Acta Musei Napocensis                                                                                         |
| <i>AMR</i>       | = Arhivele Militare Române                                                                                      |
| <i>AMS</i>       | = Anuarul Muzeului din Suceava                                                                                  |
| <i>ANB</i>       | = Arhivele Naționale, București                                                                                 |
| <i>ANC</i>       | = Arhivele Naționale. Serviciul Județean Cluj                                                                   |
| <i>ANSMB</i>     | = Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București                                                          |
| <i>ANG</i>       | = Arhivele Naționale. Serviciul Județean Galați                                                                 |
| <i>ANI</i>       | = Arhivele Naționale, Iași                                                                                      |
| <i>ANIC</i>      | = Arhivele Naționale Istorice Centrale                                                                          |
| <i>ANR-Cluj</i>  | = Arhivele Naționale, Cluj-Napoca                                                                               |
| <i>ANR-Sibiu</i> | = Arhivele Naționale, Sibiu                                                                                     |
| <i>ANRM</i>      | = Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, Chișinău                                                           |
| <i>ANRW</i>      | = Aufstieg und Niedergang der römischen Welt, Berlin-New York                                                   |
| <i>ANSMB</i>     | = Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București                                                          |
| <i>ANV</i>       | = Arhivele Naționale, Vaslui                                                                                    |
| <i>AO</i>        | = Arhivele Olteniei                                                                                             |
| <i>AP</i>        | = Analele Putnei                                                                                                |
| <i>APH</i>       | = Acta Poloniae Historica, Varșovia                                                                             |
| <i>AqLeg</i>     | = <i>Aquila Legionis. Cuadernos de Estudios sobre el Ejército Romano</i> , Salamanca                            |
| <i>AR</i>        | = Arhiva Românească                                                                                             |
| <i>ArchM</i>     | = Archiva Moldaviae, Iași                                                                                       |
| <i>ArhGen</i>    | = Arhiva Genealogică                                                                                            |
| „Arhiva”         | = „Arhiva”. Organul Societății Științifice și Literare, Iași                                                    |
| <i>ArhMold</i>   | = Arheologia Moldovei                                                                                           |

|               |                                                                                                                                                          |
|---------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ASRR          | = Arhiva Societății Române de Radiodifuziune                                                                                                             |
| AȘUI          | = Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași                                                                                      |
| ATS           | = Ancient Textile Series, Oxbow Books, Oxford și Oakville                                                                                                |
| AUAIC         | = Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași                                                                                                    |
| AUB           | = Analele Universității „București”                                                                                                                      |
| BA            | = <i>Biblioteca Ambrosiana</i> , Roma, Città Nuova Editrice                                                                                              |
| BAR           | = Biblioteca Academiei Române                                                                                                                            |
| BArchB        | = Bundesarchiv Berlin                                                                                                                                    |
| BAR int. ser. | = British Archaeological Reports, International Series                                                                                                   |
| BBRF          | = Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg                                                                                                              |
| BCIR          | = Buletinul Comisiei Istorice a României                                                                                                                 |
| BCMI          | = Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice                                                                                                               |
| BCU-Iași      | = Biblioteca Centrală Universitară, Iași                                                                                                                 |
| BE            | = Bulletin Epigraphique                                                                                                                                  |
| BF            | = Byzantinische Forschungen, Amsterdam                                                                                                                   |
| BJ            | = Bonner Jahrbücher, Bonn                                                                                                                                |
| BMI           | = Buletinul Monumentelor Istorice                                                                                                                        |
| BMIM          | = București. Materiale de istorie și muzeografie                                                                                                         |
| BNB           | = Biblioteca Națională București                                                                                                                         |
| BNJ           | = Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher                                                                                                                 |
| BOR           | = Biserica Ortodoxă Română                                                                                                                               |
| BS            | = Balkan Studies                                                                                                                                         |
| BSNR          | = Buletinul Societății Numismatice Române                                                                                                                |
| ByzSlav       | = Byzantinoslavica                                                                                                                                       |
| CA            | = Cercetări arheologice                                                                                                                                  |
| CAI           | = Caiete de Antropologie Istorică                                                                                                                        |
| CartNova      | = <i>La ciudad de Carthago Nova 3: La documentación epigráfica</i> , Murcia                                                                              |
| CB            | = Cahiers balkaniques                                                                                                                                    |
| CBI           | = <i>Der römische Weihebezirk von Osterburken. Corpus des griechischen und lateinischer Beneficiärer – Inschriften des Römischen Reiches</i> , Stuttgart |
| CC            | = Codrul Cosminului, Suceava (ambele serii)                                                                                                              |
| CCAR          | = Cronica cercetărilor arheologice din România, CIMEC, București                                                                                         |
| CCh           | = <i>Corpus Christianorum</i> , Turnhout                                                                                                                 |
| CChSG         | = <i>Corpus Christianorum. Series Graeca</i>                                                                                                             |
| CCSL          | = <i>Corpus Christianorum Series Latina</i> , Turnhout, Brepols                                                                                          |
| CDM           | = <i>Catalogul documentelor moldovenești din Arhivele Centrale de Stat</i> , București, vol. I-V; supl. I.                                               |
| CDȚR          | = <i>Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului</i> , București, vol. II-VIII, 1974-2006                                               |
| Chiron        | = Chiron: Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, 1971                                   |
| CI            | = Cercetări istorice (ambele serii)                                                                                                                      |
| CIL           | = <i>Corpus Inscriptionum Latinarum</i> , Berlin                                                                                                         |
| CL            | = Cercetări literare                                                                                                                                     |
| CLRE          | = <i>Consuls of the Later Roman Empire</i> , eds. R. S. Bagnall, A. Cameron, S. R. Schwartz, K. A. Worp, Atlanta, 1987                                   |
| CN            | = Cercetări Numismatice                                                                                                                                  |
| CNA           | = Cronica Numismatică și Arheologică, București                                                                                                          |
| CSCO          | = <i>Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium</i> , Louvain                                                                                           |
| CSEA          | = <i>Corpus Scriptorum Ecclesiae Aquileiensis</i> , Roma, Città Nuova Editrice                                                                           |
| CSEL          | = <i>Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum</i> , Wien, De Gruyter                                                                                 |
| CSPAMI        | = Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Centrale, Pitești                                                                                   |
| CT            | = Columna lui Traian, București                                                                                                                          |

|                               |                                                                                                                                                                     |
|-------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>CTh</i>                    | = <i>Codex Theodosianus</i> . Theodosiani, Libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis, I, edidit adsumpto apparatu P. Kruegeri, Th. Mommsen, Hildesheim, 1970-1971 |
| <i>Cv.L</i>                   | = Convorbiri literare (ambele serii)                                                                                                                                |
| „ <i>Dacia</i> ”, <i>N.S.</i> | = Dacia. Nouvelle Série, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București                                                                                      |
| <i>DGAS</i>                   | = Direcția Generală a Arhivelor Statului                                                                                                                            |
| <i>DI</i>                     | = Diplomatarium Italicum                                                                                                                                            |
| <i>DIR</i>                    | = <i>Documente privind istoria României</i>                                                                                                                         |
| <i>DIRRI</i>                  | = <i>Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență</i>                                                                                           |
| <i>DOP</i>                    | = Dumbarton Oaks Papers                                                                                                                                             |
| <i>DTN</i>                    | = <i>Din trecutul nostru</i> , Chișinău                                                                                                                             |
| <i>DRH</i>                    | = <i>Documenta Romaniae Historica</i>                                                                                                                               |
| <i>EB</i>                     | = Études Balkaniques                                                                                                                                                |
| <i>EBPB</i>                   | = Études byzantines et post-byzantines                                                                                                                              |
| <i>EDCS</i>                   | = <i>Epigraphik-Datenbank Clauss-Slaby</i> ( <a href="http://www.manfredclauss.de/">http://www.manfredclauss.de/</a> )                                              |
| <i>EDR</i>                    | = <i>Epigraphic Database Roma</i> ( <a href="http://www.edr-edr.it/default/index.php">http://www.edr-edr.it/default/index.php</a> )                                 |
| <i>EpigrAnat</i>              | = Epigraphica Anatolica, Münster                                                                                                                                    |
| <i>ERAsturias</i>             | = F. Diego Santos, <i>Epigrafia Romana de Asturias</i> , Oviedo, 1959.                                                                                              |
| <i>EuGeSta</i>                | = <i>Journal of Gender Studies in Antiquity</i>                                                                                                                     |
| <i>Gerión</i>                 | = Gerión. Revista de Historia Antigua, Madrid                                                                                                                       |
| <i>GB</i>                     | = Glasul Bisericii                                                                                                                                                  |
| <i>GCS</i>                    | = <i>Die Griechischen Christlichen Schriftsteller</i> , Leipzig, Hinrichs, 1897-1969                                                                                |
| <i>GLK</i>                    | = <i>Grammatici Latini Keil</i>                                                                                                                                     |
| <i>HEp</i>                    | = <i>Hispania Epigraphica</i> , Madrid                                                                                                                              |
| „ <i>Hierasus</i> ”           | = <i>Hierasus</i> . Anuarul Muzeului Județean Botoșani, Botoșani                                                                                                    |
| <i>HM</i>                     | = Heraldica Moldaviae, Chișinău                                                                                                                                     |
| <i>HU</i>                     | = Historia Urbana, Sibiu                                                                                                                                            |
| <i>HUI</i>                    | = Historia Universitatis Iassiensis, Iași                                                                                                                           |
| <i>IDR</i>                    | = <i>Inscripțiile din Dacia romană</i> , Bucurști-Paris                                                                                                             |
| <i>IDRE</i>                   | = <i>Inscriptions de la Dacie romaine. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie</i> , I-II, Bucarest, 1996, 2000                                     |
| <i>IGLN</i>                   | = <i>Inscriptions grecques et latines de Novae</i> , Bordeaux                                                                                                       |
| <i>IGLR</i>                   | = <i>Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România</i> , București, 1976                                                              |
| <i>IILPecs</i>                | = <i>Instrumenta Inscripta Latina. Das römische Leben im Spiegel der Kleininschriften</i> , Pecs, 1991                                                              |
| <i>ILAlg</i>                  | = <i>Inscriptions latines d'Algérie</i> , Paris                                                                                                                     |
| <i>ILB</i>                    | = <i>Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae. Inscriptiones inter Oescum et Iatrum repertae</i> , Sofia, 1989                                                    |
| <i>ILD</i>                    | = <i>Inscripții latine din Dacia</i> , București                                                                                                                    |
| <i>ILN</i>                    | = <i>Inscriptiones latines de Novae</i> , Poznan                                                                                                                    |
| <i>ILLPRON</i>                | = <i>Inscriptionum Lapidarium Latinarum Provinciae Norici usque ad annum MCMLXXXIV repertarum indices</i> , Berlin, 1986                                            |
| <i>ILS</i>                    | = <i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> , 1892                                                                                                                      |
| <i>IMS</i>                    | = <i>Inscriptiones Moesiae Superioris</i> , Belgrad                                                                                                                 |
| <i>IN</i>                     | = „Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal Iași                                                                                                                 |
| <i>ISM</i>                    | = <i>Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine</i> , București, vol. I-III, 1983-1999                                                                       |
| <i>JGO</i>                    | = <i>Jahrbücher für Geschichte Osteuropas</i>                                                                                                                       |
| <i>JL</i>                     | = Junimea literară                                                                                                                                                  |
| <i>JRS</i>                    | = The Journal of Roman studies, London                                                                                                                              |
| <i>LR</i>                     | = Limba română                                                                                                                                                      |
| <i>Lupa</i>                   | = <i>Ubi Erat Lupa</i> ( <a href="http://lupa.at/">http://lupa.at/</a> )                                                                                            |
| <i>MA</i>                     | = Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț                                                                                                                                |

|                |                                                                                                                                                                                                             |
|----------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>MCA</i>     | = Materiale și cercetări arheologice                                                                                                                                                                        |
| <i>MEF</i>     | = <i>Moldova în epoca feudalismului</i> , vol. I-XII, 1961-2012, Chișinău                                                                                                                                   |
| <i>MEFRA</i>   | = <i>Mélanges de l'École française de Rome: Antiquité</i> , Roma                                                                                                                                            |
| <i>MGH</i>     | = <i>Monumenta Germaniae Historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum auspiciis societatis aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi</i> , Berlin 1877- |
| <i>MI</i>      | = Magazin istoric, București                                                                                                                                                                                |
| <i>MIM</i>     | = Materiale de istorie și muzeografie                                                                                                                                                                       |
| <i>MM</i>      | = Mitropolia Moldovei                                                                                                                                                                                       |
| <i>MMS</i>     | = Mitropolia Moldovei și Sucevei                                                                                                                                                                            |
| <i>MN</i>      | = Muzeul Național, București                                                                                                                                                                                |
| <i>MO</i>      | = Mitropolia Olteniei                                                                                                                                                                                       |
| <i>MOF</i>     | = Monitorul Oficial al României                                                                                                                                                                             |
| <i>Navarro</i> | = M. Navarro Caballero, <i>Perfectissima femina. Femmes de l'élite dans l'Hispanie romaine</i> , Bordeaux, 2017.                                                                                            |
| <i>NBA</i>     | = <i>Nuova Biblioteca Agostiniana</i> , Roma, Institutum Patristicum Augustinianum                                                                                                                          |
| <i>NDPAC</i>   | = <i>Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane</i> , I, A-E, 2e edizione, Marietti, 2006; III, P-Z, 2e edizione, Marietti, 2008                                                                  |
| <i>NEH</i>     | = Nouvelles études d'histoire                                                                                                                                                                               |
| <i>OI</i>      | = Opțiuni istoriografice, Iași                                                                                                                                                                              |
| <i>OPEL</i>    | = <i>Onomasticon provinciarum Europae latinarum</i> , vol. I-IV, Budapesta-Viena, 1994-2002                                                                                                                 |
| <i>PG</i>      | = <i>Patrologiae cursus completus, Series Graeca</i> , ed. J.-P. Migne, Paris, 1886-1912                                                                                                                    |
| <i>PIR</i>     | = <i>Prosopographia Imperii Romani. Saec. I.II.III</i> , editio altera, Berlin.                                                                                                                             |
| <i>PLRE</i>    | = <i>Prosopography of the Later Roman Empire</i> , 3 vol., eds. A. H. M. Jones, J. R. Martindale, and J. Morris, Cambridge, 1971-1992                                                                       |
| <i>RA</i>      | = Revista arhivelor                                                                                                                                                                                         |
| <i>RBAR</i>    | = Revista Bibliotecii Academiei Române, București                                                                                                                                                           |
| <i>RC</i>      | = Revista catolică                                                                                                                                                                                          |
| <i>RdI</i>     | = Revista de istorie                                                                                                                                                                                        |
| <i>REByz</i>   | = Revue des Études Byzantines                                                                                                                                                                               |
| <i>RER</i>     | = Revue des études roumaines                                                                                                                                                                                |
| <i>RESEE</i>   | = Revue des études Sud-Est européennes                                                                                                                                                                      |
| <i>RGI</i>     | = Revista Generală a Învățământului                                                                                                                                                                         |
| <i>RHP</i>     | = <i>Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit. I: Die Inschriften</i> , Viena                                                                                                     |
| <i>RHSEE</i>   | = Revue historique de Sud-Est européen                                                                                                                                                                      |
| <i>RI</i>      | = Revista istorică (ambele serii)                                                                                                                                                                           |
| <i>RIAF</i>    | = Revista pentru istorie, arheologie și filologie                                                                                                                                                           |
| <i>RIB</i>     | = <i>Roman Inscriptions of Britain</i> , Londra                                                                                                                                                             |
| <i>RIM</i>     | = Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău                                                                                                                                                                   |
| <i>RIR</i>     | = Revista istorică română, București                                                                                                                                                                        |
| <i>RIS</i>     | = Revista de istorie socială, Iași                                                                                                                                                                          |
| <i>RITL</i>    | = Revista de istorie și teorie literară                                                                                                                                                                     |
| <i>RIU</i>     | = <i>Die römischen Inschriften Ungarns</i> , Budapesta                                                                                                                                                      |
| <i>RJMH</i>    | = The Romanian Journal of Modern History, Iași                                                                                                                                                              |
| <i>RM</i>      | = Revista muzeelor                                                                                                                                                                                          |
| <i>RMD</i>     | = <i>Roman Military Diplomas</i> , Londra                                                                                                                                                                   |
| <i>RMM</i>     | = <i>Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums</i> , Mainz                                                                                    |
| <i>RMM-MIA</i> | = Revista muzeelor și monumentelor, seria Monumente istorice și de artă                                                                                                                                     |
| <i>RMR</i>     | = Revista Medicală Română                                                                                                                                                                                   |
| <i>RRH</i>     | = Revue roumaine d'histoire                                                                                                                                                                                 |

---

|                   |                                                                                               |
|-------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>RRHA</i>       | = Revue roumaine de l'histoire de l'art                                                       |
| <i>RRHA-BA</i>    | = Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux Arts                                        |
| <i>RSIAB</i>      | = Revista Societății istorice și arheologice bisericești, Chișinău                            |
| <i>Rsl</i>        | = Romanoslavica                                                                               |
| <i>SAHIR</i>      | = Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae, București                                      |
| <i>SAI</i>        | = Studii și Articole de Istorie                                                               |
| <i>SANIC</i>      | = Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale                                             |
| <i>SCB</i>        | = Studii și cercetări de bibliologie                                                          |
| <i>SCh</i>        | = <i>Sources Chrétiennes</i> , Paris                                                          |
| <i>SCIA</i>       | = Studii și cercetări de istoria artei                                                        |
| <i>SCIM</i>       | = Studii și cercetări de istorie medie                                                        |
| <i>SCIV/SCIVA</i> | = Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)                                        |
| <i>SCN</i>        | = Studii și Cercetări Numismatice, București                                                  |
| <i>SCȘI</i>       | = Studii și cercetări științifice, Istorie                                                    |
| <i>SEER</i>       | = The Slavonic and East European Review                                                       |
| <i>SHA</i>        | = <i>Scriptores Historiae Augustae</i>                                                        |
| <i>SJAN</i>       | = Serviciul Județean al Arhivelor Naționale                                                   |
| <i>SMIC</i>       | = Studii și materiale de istorie contemporană, București                                      |
| <i>SMIM</i>       | = Studii și materiale de istorie medie, București                                             |
| <i>SMIMod</i>     | = Studii și materiale de istorie modernă, București                                           |
| <i>SOF</i>        | = Südost-Forschungen, München                                                                 |
| <i>ST</i>         | = Studii Teologice, București                                                                 |
| <i>StAntArh</i>   | = <i>Studia Antiqua et Archaeologica</i> , Iași                                               |
| <i>T&amp;MBYZ</i> | = <i>Travaux et Mémoires du Centre de recherches d'histoire et de civilisation byzantines</i> |
| <i>ThD</i>        | = Thraco-Dacica, București                                                                    |
| <i>TR</i>         | = Transylvanian Review, Cluj-Napoca                                                           |
| <i>TV</i>         | = Teologie și viața, Iași                                                                     |
| <i>ZPE</i>        | = Zeitschrift für Papyralogie und Epigraphik                                                  |
| <i>ZSL</i>        | = Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde                                                 |